

La Biblioteca del Monestir de Santa Maria de Poblet ⁽¹⁾

Gallois en lo seu "Traité Historique des plus belles Bibliothèques du monde", al mencionar les d'Espanya, parla de la del Escorial, de la que 'ls moros tenian a Córdoba, de les de Ferran Colom a Sevilla, de Ferran Nonius, de la Complutense fundada a Alcalá per lo Cardenal Ximenez de Cisneros, de la d'Arias Montano, Antón Agustí y de la de Miquel Thomás, que no he pogut averiguar qui era. No parla de la de Santa Maria de Poblet. Y aixó que aquesta llibreria, en 1680, any en que que 's publicá per primera vegada l'obra de Gallois, ja era tan important com casi totes les que menciona. Després s'aumentá la seva importancia per la donació de la Biblioteca de Pere Anton d'Aragó que també era una de les principals d'Espanya.

No 's te noticia del lloch ahont los monjos tenian primitivament los llibres. Probablement, si n'hi havia que no fossin de caràcter liturgich, estarian en la sala en que als principis de l'edat mitja, lo mateix en los monestirs que en los castells, se concentrava la vida interior. La sala que servia de dormitori, de menjador y d'estatge habitual. Al primitiu Poblet, aquesta Sala, desde molts anys sense volta, era lo lloch conegut després per Joch de Pilota. Los altres llibres, los rituals, los uns eran al cor y 'ls altres al claustre en un armari entre la porta de la sala capitular y la del temple, com era costum en los monastirs de la orde del Cister.

La primera noticia que tenim de la Biblioteca a Poblet la donan les cartes del rey Pere III dirigides al abat. Son dels anys 1381 y 1382. Lo rey feya freqüents y llargues estades al monestir, y curiós com era y aficionat a llegir, com casi tots los reys d'Aragó, es natural que en les seves habitacions de damunt y del costat de la capella de San Esteve hi trobés a faltar una sala pera biblioteca. Ordenat y recelós, no's podia avenir a que 'ls llibres estessin solts y 's portessin d'una banda al altre. Los volia allotjats y lligats ab cadenes, com era costum en la seva época. Portavan clavat al llom un rectangulet de ferro ab una ansa al mitj d'ahont sortia la cadena que 'l subjectava al pupitre del banch.

Lo rey en ses cartes prega y mana al abat que li fassa construir una llibreria prop de les habitacions reyalas, que, com he dit eran damunt y al costat de la capella de S. Esteve, en la part posterior del monestir, *que fos acabada de volta de pedra picada, que fos honor de Deu e nostra qui la fem fer a decoració daqueis monastir. E com ho tingam fort á cor, pregam vos e encarregam que ab sobirana cura e diligencia hi façats entendre. E per res no mudets que no sia de volta, per ço que null temps pusca venir a menys, nels llibres nos poguessen consumir, e que façats vers la claustra ab nostre timbre e que ab bones lletres e grosses sia escrit: AQUESTA ES LA LIBRERIA DEL REY EN PERE III en diferencia dels Reys altres que han nom Pere, e fets hi fer bells banchs ab senyals Regals e ab moltes cadenes, a fi que Nos hi façam clavar los llibres e devant si posen abans quen partescam e hi façam venir los altres llibres que son en Barchinona.*

Diu després lo Rey en la mateixa carta que, s'ha enterat de la habitació que s'estava construint damunt de la capella de Sant Esteve y la continuació d'uns archs a les habitacions contigües, damunt dels quals s'hi farien cambres noves *per les quals podrem anar per la claustra sobirana*.

En cartes següents lo rey torna a parlar de la construcció de la biblioteca. No crech que tenintha *fort a cor* un rey com Pere del Punyalet y recomanantho ab *sobirana cura e diligencia*, l'abat de Poblet deixés de fer la construcció. ¿Pero ahont?

Lo rey la volyia prop de les habitacions reyls y de volta de pedra picada. En aquestes condicions no 's veu avuy a Poblet cap habitació que hagués pogut ser la biblioteca del Rey en Pere III. Es veritat que les habitacions reyls han sigut objecte de moltes y sucesives modificacions. Ha desaparegut la volta de la primitiva sala y trossos de mur de lo que fou conegut després per joch de pilota. Aquesta sala es de construcció anterior y llinda ab la capella de S. Esteve y part ab las habitacions reyls. De la mateixa manera pot haver desaparegut la Volta de la llibreria del rey.

En l'arxiu de la corona d'Aragó hi ha un document que parla de ua cantitat destinada a la obra de la biblioteca *damunt del calefactori*. Lo calefactori era a Poblet, segons Finestres, al claustre al costat del refectori. No es prop de les habitacions reyls. Per anarhi lo rey hauria hagut de baixar de les seves habitacions, travessar lo pati de Sant Esteve, lo locutori, entrar al claustre gran, pujar al dormitori dels novicis y sortir a la galeria superior del claustre, que allavors no estava encara coberta, y no ho fou fins al temps dels reys catolichs. A mes, sobre lo calefactori no hi ha cap rastre de construcció y tot demostra que no n'hi ha hagut may.

Yo havia dit anteriorment (2) que la biblioteca del rey Pere podia haver estat en lo lloch, després conegut per Arxiu, perque no es de creure que hagués sigut construït per Arxiu una tan hermosa cambra que pensava ser construcció del temps de Pere III. L'Arxiu paralel a la gran sala del dormitori de novicis, y de construcció posterior ocupa part del pis superior de la sagristia, de la sala capitular y del passadís que anava del claustre major al locutori de novicis. Lo rey per la galeria superior del claustre de Sant Esteve y del locutori hi podia anar casi a peu pla y sempre a cobert desde les seves habitacions. No consta l'època de construcció del arxiu, ni hi ha cap blasó per lo qual se pugui descobrir en temps de quin abat fou construïda. Es evidentment posterior, pero poch, a la sala dormitori de novicis que no s'acabá ans de 1316 en que encara se feyen deixes als monjos per seguir l'obra. Pero fins al 1380 en que 'l rey Pere manava construir la llibreria hi van molts anys, y amichs arquitectes me fan observar que 'ls capitells de forma escafoide que coronan les columnes dels finestrals no poden ser del temps de Pere III sino que han de ser anteriors. Per altra part no s'hi veu senyal d'altra porta que la del dormitori. Una millor observació de les ruïnes de les habitacions reyls, ahont hi podia haver un calefactori, pera lo personal dels reys, deixarà potser entreveure ahont era la biblioteca que fins ara busquem en vá. (3)

De la llibreria del rey ne fa menció Ribera, en son *Real Patronato de la Merced*, ahont diu que va ser fundada en 1380 y que hi havia lo *Liber Vitae Sancti Regis Jacobi, in Latino, in volumine uno*.

També ne parla Serra y Portius en *Prodigios y Finezas de los Angeles en el Principado de Cataluña* (Barcelona 1722). Una de les coses mes grans y Reyls de Poblet, diu,

es lo tresor de la seva llibreria que està dividida en quatre distintes pessets. La primera la del cor, ahont hi havia 80 tomos de llibres manuscrits tots, 30 de manuals pera las proceßions y 'ls altres 50 grandiosos.

La segona formada en sa major part de manuscrits composta de 400 entre 'ls quals figuravan molts originals de monjos del monastir. Afegeix Serra que entra aquestos hi havia los que doná a Poblet lo rey D. Pere. No 'ns diu ahont estavan posats aquestos llibres. Podian ser al Arxiu. També podian ser al dormitori de novicis ahont sobrava lloch que 's devia aprofitar pera moltes altres coses. Y quatre cents llibres no 'n necessitan gayre.

La tercera llibreria, segueix dient Serra y Portius, era composta de prop de 3000 llibres, tots impresos y tots selectes. Tampoch ens diu hont era y no hi veig altra instal·lació que en la sala de novicis en la part tocant a la iglesia ahont hi havia les portes de comunicació ab lo claustre y ab l'arxiu.

Al parlar de la quarta diu Serra que es la que va donar al monastir D. Pere d'Aragó fill del Duch de Sogorb y de Cardona. D. Pere era descendent per sa mare de la dinastia antiga dels reys d'Aragó (casa comtal de Barcelona) per lo comte de Prades, fill de Jaume II y de Blanca d'Anjou, y de la nova (Castella-Borgonya) per lo Duch de Sogorb fill de Ferran d'Antequera. Per la línia varonil era D. Pere, dels Fernández de Córdoba. Sos llibres en número de 4322 foren enviats a Poblet en diferentes remeses. La darrera va ser feta per sa viuda, neta del seu germá major, lo duch.

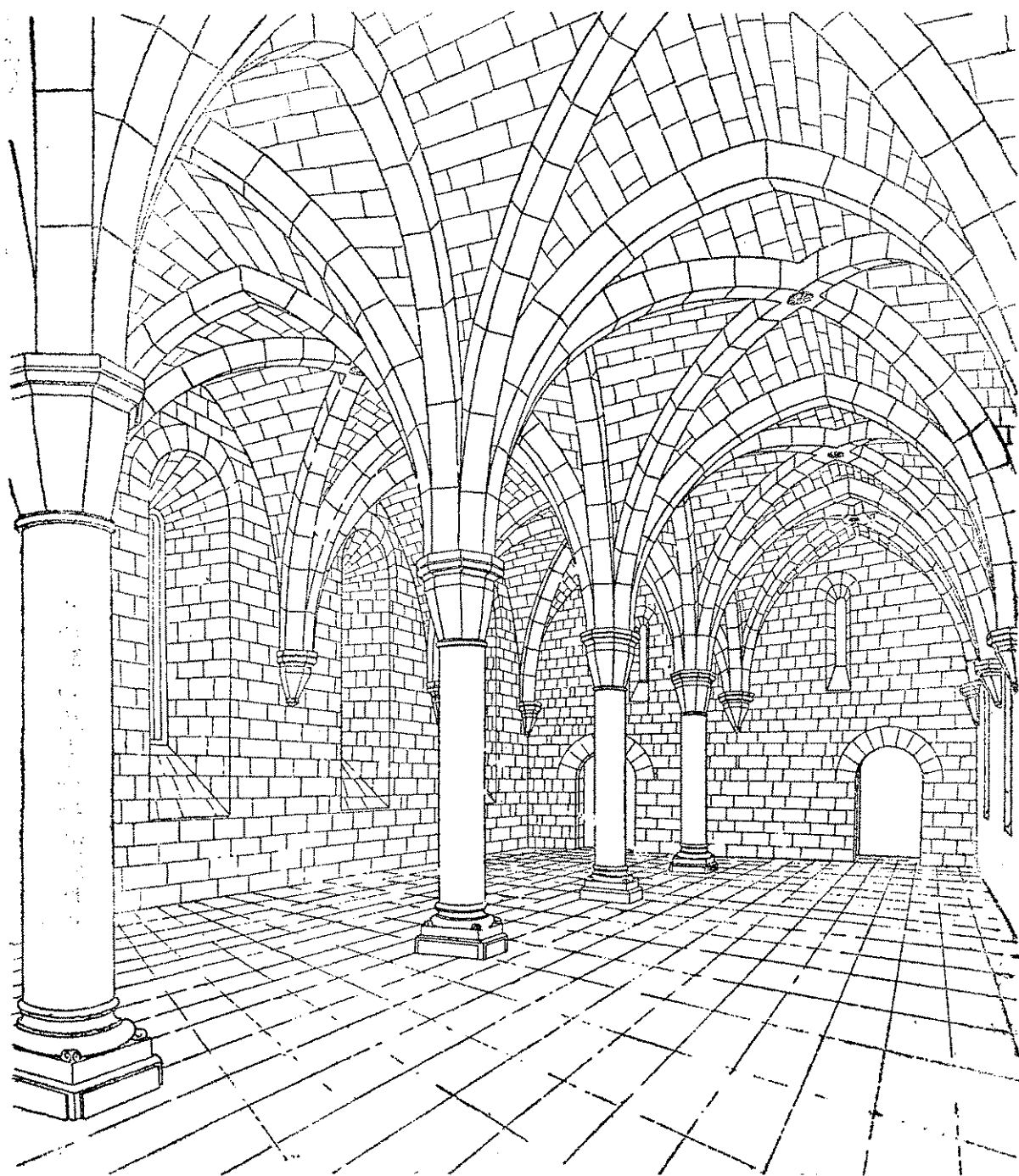
Finestres, en sa *Historia del Real Monasterio de Poblet* ens dona una detallada relació de la biblioteca en los seus temps que perdurá fins a la lenta, contínua y vergonyosa destrucció del monastir.

Ocupava dos sales (deixant apart los llibres del cor y 'ls de les practiques religioses monacals que seguian al claustre en la capella de Sant Geroni.

Dos grans y hermoses sales que contenian la primera la biblioteca nova y l'altra la biblioteca vella.

Dos grans sales ab volta que semblan del sigle XIII totes de pedra formant dos naus separades en la primera per quatre columnes y la segona per tres, pero de llargada casi igual y mes baixa de nivell la segona que la primera. Se comunican per dos portes de construcció moderna pero s'hi veu lo rastre d'altres portes del temps de la construcció. A la primera sala s'hi entra avuy per una porta moderna desde 'l passadís locutori. Antigament tenia dos portes una enfront de l'altre en les parets laterals, la una donava al passadís que va del claustre major a la galeria dels novicis y l'altra als terrenys del costat del locutori. Li donavan llum quatre grans finestrals que comensan a poca altura de terra. La segona, sala mes baixa de nivell que la primera, ab quatre grans finestres a la dreta y tres a l'esquerra. Los finestrals tenen en sa esqueixada galzes pera vidrieres. Diu Finestres que eran los graners del convent. Podrian serho al temps que l'abat Virgili las va utilitzar pera llibreries, tapiant la part baixa dels finestrals d'un costat y tots los del altre, pero se fa difícil creure que aquestes sales fossin construïdes pera diposits de grans, tan per la seva bellesa, innecessaria pera aquest objecte, com per los finestrals ab gran esqueixada pera donar mes llum y ab galzes pera vidrieras, cosas inadequades per un graner.

Al posarhi los llibres y les llibreries, en la sala segona (biblioteca antiga) en arma-

PERSPECTIVA DE LA BIBLIOTECA NOVA DE POBLET

ris de fusta blanca pintada imitant noguer y en la sala primera (biblioteca moderna) los mateixos armaris de D. Pere d'Aragó, se lluien les parets ab guix blanch y les columnes, archs y cornises se pintaren de jaspi al natural. Així ho diu Finestres.

Dels llibres de la biblioteca antiga poca cosa ne sabém. Lo seu fons devia ser semblant al dels demés convents. Llibres comprats per la comunitat, llibres que deixavan els monjos al morir, los llibres del rey D. Pere, entre els quals hi devia haver los quaranta que li enviá lo rey de Mallorca y que rebé trobantse a Poblet. No se 'n devian moure fins al dia del apoteosis final que van sortirpera ser escampats per tots los ambits de la terra. Se'n veuen sovint de la biblioteca vella, en general de poca importancia y ab l'ex.libris manuscrit que diu: *De la Llibreria del R. M. de Poblet*. De tant en tant se'n troba un de bó com la magnífica biblia sobre vitela que te D. Eduart Toda a Escornalbou, que porta lo mateix ex.libris. També n'hi ha que portan de lletra de ma ex.libris de monjos. Lo senyor Toda n'ha reunit alguns y copiat molts mes dels que's troban en altres llochs. Pero lo millor llibre conegut de la vella biblioteca de Poblet es la copia de la Crónica del rey D. Jaume, manuscrit fet en lo mateix convent, per orde del abat Copons a prech del rey D. Pere III. Aquest llibre que ja no era al monestir al temps de la seva destrucció se guarda avuy com una joia en la Biblioteca Universitaria de Barcelona. De l'original que seria menys luxós pero mes interessant no se'n sab res.

La primera sala era destinada a la llibreria nova; contenia unicament la del fastuós magnat D. Pere Anton d'Aragó, qui durant 4 anys, 1670 y següents, se titulá Duch de Sogorb y de Cardona y possehí aquestos ducats fins que havent perdut un plet que seguia ab la seva neboda sobre los estats de Castella y Andalusia, y preveyent que perdria també lo dels d'Aragó y Catalunya, los hi cedí y contragué matrimoni ab la filla d'aquella que's deya Catalina y tenia 16 anys. Mentre se titulá Duch de Sogorb y de Cardona usava per nom *Folch de Cardona*: després torná a pendre lo d'Aragó, Aragón deya ell, encara que en realitat per línea varonil se devia dir Fernández de Córdoba. Tot aixó que sembla que no tingui res que veure ab l'assumpte de la llibreria n'hi te en realitat, perque esplica y fa comprendre les diferències heràldiques en la decoració dels llibres de la biblioteca nova de Santa Maria de Poblet. Si be certes diferències no son altra cosa que capritxos del magnat o erros dels artistes.

Don Pere era un bibliófil. Ho demostran además dels seus llibres las cartas de contemporanis y principalment les del gran coleccionista y bibliófil aragonés D. Vicencio Juan de Lastanosa, retirat a Osea, d'ahont no 'l pogueren fer sortir los prechs de la reyna regent viuda de Felip IV que buscava, sense trobarlos, homes honrats que l'ajudessin a governar. Se veu que sempre han sigut escassos.

Los llibres de D. Pere estan solidament y hermosament enquadernats. Després de tants anys y de tantes injurries com han sofert, se conservan, en general, ab tota sa bellesa y ab les articulacions de les tapes, puntes y extrems del llom en bon estat.

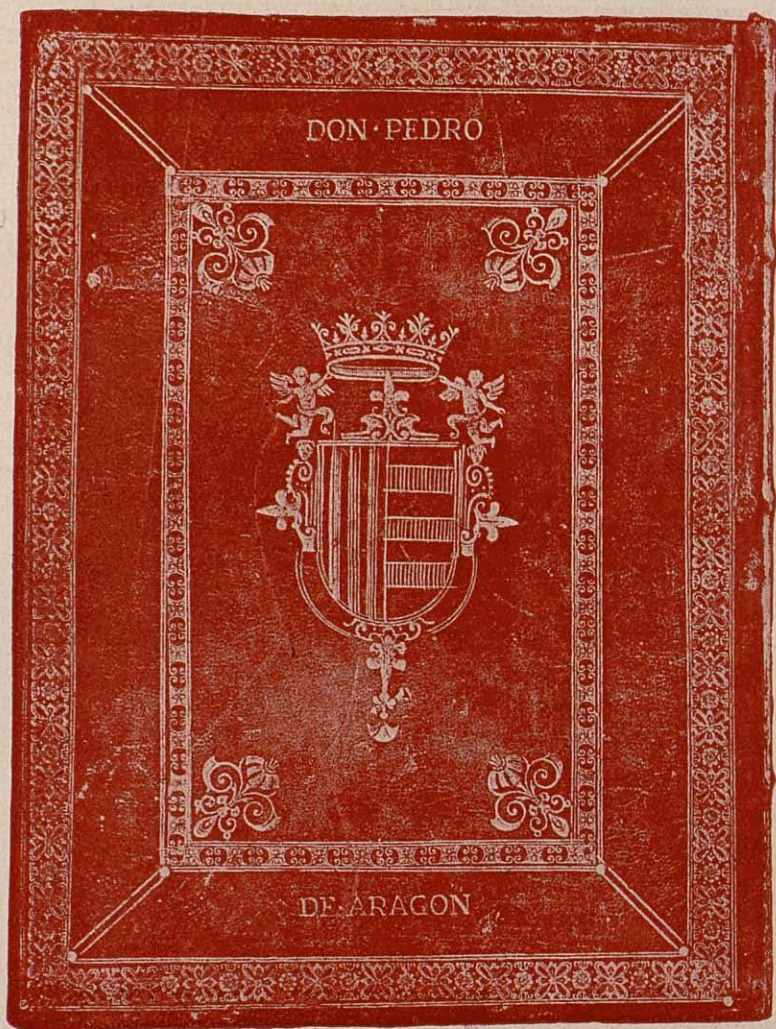
Lo bloch major que existeix es lo que 's conserva, o mes ben dit que 's guarda, a la Biblioteca Provincial de Tarragona, ahont hi ha també lo catalech manuscrit fet per los monjos al sigle XVIII, en lo qual s'indica en notes en llapis los que hi ha a Tarragona o los que hi havia perque de tant en tant a la nota segueix la paraula *putrefacto*.

Los llibres de D. Pere estan tots coberts de marroquí vermell d'excelent qualitat tant per lo color, com per la solidesa, segurament procedent del Marroch, ab cantells

Biblioteca de Catalunya, Barcelona.

TIPUS MÉS GENERAL DE LES REL·LIGADURES DE LA BIBLIOTECA DE D. PERE ANTON D'ARAGÓ. PORTA L'ESCUT DE CATALUNYA PARTIT DE CASTELLA Y TALLAT DE LLEÓ, TIMBRAT DE CORONA DE PRINCEP O DUCH SOSTINGUDA PER DOS ANGELS. ADORNA LO BLASSÓ LA CREU DE CALATRAVA AB FERROS DE DAURADOR NO FETS ESPRESSOS

Biblioteca de D. Eduart Toda, Escornalbou.

VARIANT NO GAIRE ABUNDANT EN QUE LO BLASSÓ ES: CATALUNYA PARTIT
DE FERNÁNDEZ DE CÒRDOVA

Biblioteca Font de Rubinat, Reus.

EXEMPLAR DE GRAN RIQUESA PROBABLEMENT OFERT A D. PERE D'ARAGÓ, QUE PORTA
LO MATEIX ESCUT DE LA LAM. NÚM. 1

Biblioteca Font de Rubinat, Reus.

EXEMPLAR DE RICA DECORACIÓ QUE DEVIA SER OFERT A D. PERE. L'ESCUT QUARTELAT 1er. FERNÁNDEZ DE CÒRDova, 2n. SICILIA, 3er. JERUSALEM, 4t. CÒRDova (DEFECTUÓS). EN LLOCH DE TRES CARTS PORTA 5 MAGRANES. LA COMPOSICIÓ D'AQUEST ESCUT NO ESTÀ D'ACORT NI AB LA HERÀLDICA NI AB LA GENEALOGIA, SEGURAMENT PER LA IGNORANCIA DEL OFERTOR DEL LLIBRE O DEL ARTISTA QUE FEU LA RELIGADURA

daurats, capsades dels colors de Catalunya, y les tapes ab ornaments daurats y les armes del possessor: Catalunya (los quatre pals) partit de Castella (castell) y tallat de Lleó (lleó), timbrades ab corona ducal sostinguda per dos angels. Aquest es lo tipus mes corrent. La corona li corresponia, com fill que era de duch y a mes com a capitá general y vi-rey o ex-virey. En altre tipus menys abundant la corona está sostinguda per dos delfins. Son d'execució mes fina.

Altres exemplars de relligadures executades, segurament del 1670 al 74, en que Don Pere se titulava duch de Sogorb y de Cardona, ostentan en los plats lo gran escut de la casa que es terciat y tallat: 1er. Catalunya; 2on. Castella tallat de Lleó; 3er. Sicilia; 4art. Cardona y Anjou (que es Prades); 5t. Urgell, y 6è. Pallars. Sobre 'l tot, Fernández de Córdoba fet ab més o menys propietat. També hi ha exemplars ab l'escut pur de Catalunya y algun que porta al voltant lo collar del Toixó.

Igualment se coneixen alguns llibres decorats ab ostentosa riquesa. Totes les tapes son un pa d'or. Probablement deuen ser los donats a D. Pere per los autors. Poques vegades portan l'escut organitzat ab propietat y la pell sovint, en lloch de marroquí, es vulgar badana. Tots los llibres que he vist d'aquest tipus son impresos a Italia durant la permanencia de D. Pere a Roma com embaixador y a Nàpols com vi-rey. Y casi tots son obres dedicades o a ell o a son germá D. Pasqual que també fou vi-rey de Nàpols. Alguna d'aquestes relligadures cobreix un llibre manuscrit.

Dels exemplars del tipus mes corrent n'hi ha ab l'escut imprés a bloc, es a dir no compost per petits ferros. Son d'execució imperfecta. Se podria pensar que 'ls uns estaven executats a Italia y 's altres imitats a Madrid després del retorn de D. Pere, pero hi ha exemplars de llibres impresos després de mort D. Pere (1690) y qual enquadernació, per lo tant, s'hauria fet executar per sa viuda, que tenen l'escut fet a petits ferros ab gran perfecció. Per altra part a Madrid, en lo sigle XVII, se relligava tan bé y fins millor que a Italia.

Entre 'ls llibres de D. Pere se n'hi troban del seu germá Don Pasqual, ab lo seu blassó y berret y infules de cardenal. També n'hi ha del seu altre germá D. Anton, també Cardenal pero no 's distingeixen en res més que 'l seu nom manuscrit en la portada. Com premorí a don Pere, aquestos llibres portan la relligadura general de la llibreria.

Lo gust de la enquadernació dels llibres de D. Pere d'Aragó es en general lo romá, sever y elegant, molt usat a Espanya ahont prengué carta de naturalesa. Consisteix en el quadre executat a la roda ab florons interiors en los angles y el requadre ab la mateixa o altra roda y en los angles exteriors castells y lleons.

Los bibliòfils buscan ab afany los llibres de D. Pere d'Aragó. Lo nom del possessor, la procedencia d'un monastir tant afamat com Poblet y la seva bellesa fa que tothom ne vulgui tenir algun. A Espanya los blocs mes nombrosos, además del de la Biblioteca provincial de Tarragona, son los de la meua biblioteca (74) y de la de Toda a Escornalbou (55). En lo Seminari de Tortosa n'hi ha 27, tots manuscrits, en la casa Carreras de Barcelona (Vi-reyna) 13, en la biblioteca de D. Joaquim de Montaner 7, a Vallbona de les Monges 5. Als Estats Units d'América, Anglaterra, República Argentina, n'hi ha en moltes biblioteques pero s'hi comptan regularment per unitats.

Aquesta rica llibreria, que no ho era sols per les relligadures, s'instalá en 30 armaris

d'éban y cretalls venecians que permetian llegir los títols dels llibres. Foren construïts a Nàpols, enviats després a Madrit, a Saragossa y finalment a Poblet. Alguns cretalls arribaren trencats. D. Pere, que ho havia previst, n'envià sis més que no bastaren y pera enviarne més demanà les mides al abat.

Lo procés de l'oferta y envió de la llibreria es molt interessant y donà lloch a una llarga correspondència entre D. Pere y 'ls abats. Les cartes de D. Pere son molt curioses, tan curioses com les del altre Pere, lo rey, parent seu, apart les circumstancies d'época y d'idioma. També D. Pere d'Aragó era minuciós y previsor.

La correspondència sobre l'assumpte de la llibreria la té molt extensa D. Eduart Toda en son Castell d'Escornalbou, en part original y en part copiada de la que procedent del arxiu de Poblet se troba avuy al Arxiu Historic Nacional.

En les cartes hi es tot: lo nombre de caixes, lo de galeres en que 's feya la remesa, lo nom dels carreters que les conduhian, l'itinerari que s'havia de seguir y 'ls trossos de camí que s'havian d'adobar pera que los vehicles arribessin al monastir sense accidents.

Així entraren los llibres de D. Pere a Santa Maria de Poblet: tots sabém com van sortir y com lo nucli principal salvat del saqueig fou portat a Reus y guardat dins d'un cup, del edifici del carrer de San Llorens, conegut per *La Patacada*, que era del secuestrador de bens nacionals Jascinto Pla (a) Xafarruchs. Entre 'ls exemplars conservats a la Biblioteca Provincial de Tarragona y 'ls altres escampats pel mon, n'hi ha ab taques de fanch, ab taques de floridura, ab senyals de foch y fins ab taques de sanch. Pero la relligadura mostra en general la seva fortaleza. Es lo llibre en lo seu interior que no ha pogut resistir la defectuosa instal·lació en la golfa de la Diputació Provincial de Tarragona ahont les arnes los van consumint ab més o menys rapidesa, segons l'interés que 'l bibliotecari mostra en la seva conservació. Avuy lo mal está contingut per l'intelligent D. Ferran Valls y Taberner que 'ls té al seu carrech com director del Museo Arqueològich.

Ans enrera, a comensament del sigle actual, perjudicà, no als llibres, sino a la llibreria altre enemich que 'ls autors posan entre 'ls enemichs del llibre indegudament: l'home. Desaparegueren dels armaris de la Biblioteca Provincial com a una dotzena de llibres d'una manera del tot curiosa. Es una historia ben coneguda dels bibliòfils y que 's conta a cau d'orella.

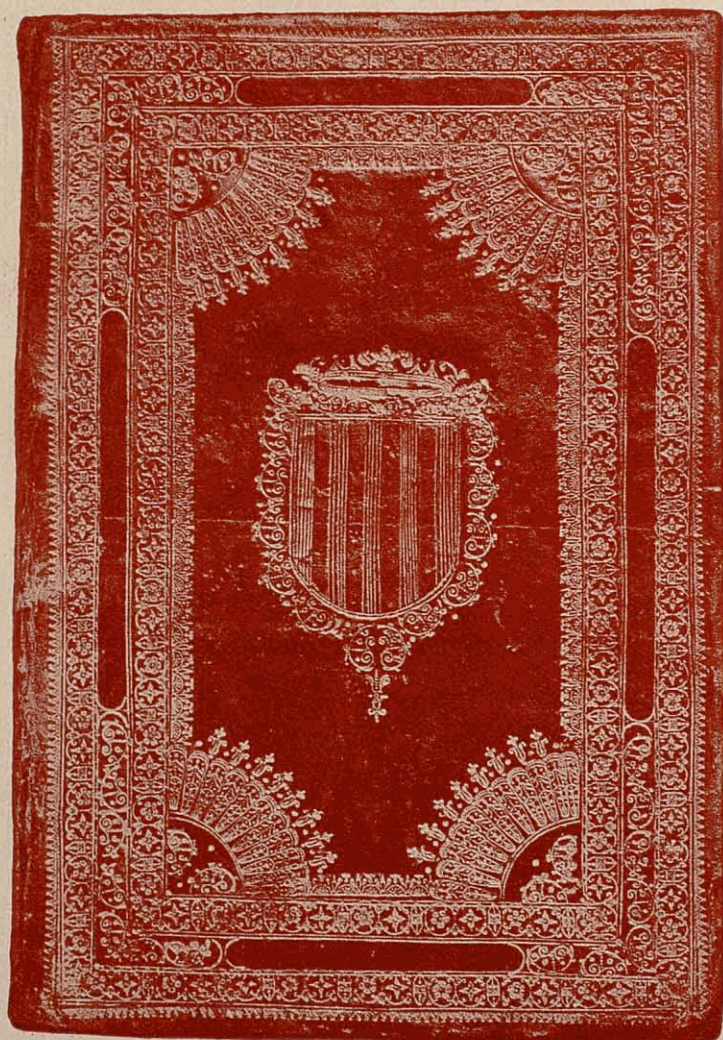
Ahont ara siguin ensenyaran la seva procedència per la marca de la Biblioteca, que, en la época en que s'estamparen, consistia en un segell humit en blau de cobalt que res es capàs de fer desapareixer, ben al revés de las actuals tintes d'anilina usades ara en aquella y en altres biblioteques, que l'acíit més manso esborra facilment.

Reus, Maig de 1928.

PAU FONT DE RUBINAT.

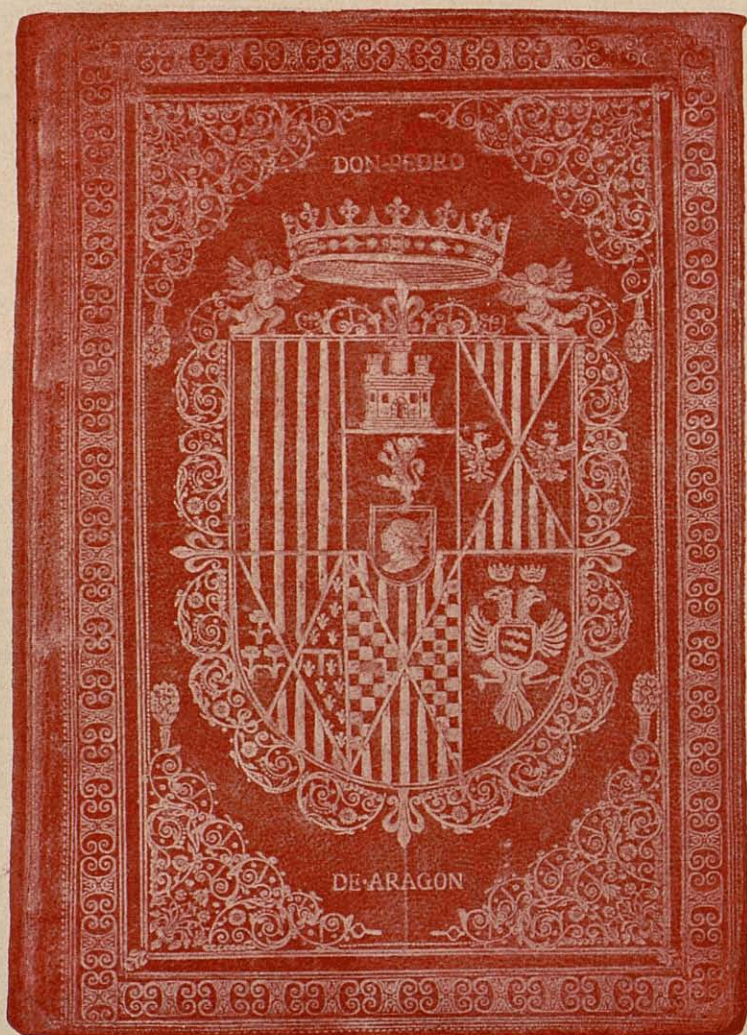
(1) Aquest treball está extractat del Llibre que ab lo meteix títol y ab la col·laboració artística de D. Felix Doménech, será publicat próximament.

(2) En un estudi inedit que traduït al castellà s'ha afegit á la Obra de D. Lluís Doménech Montaner, que fou publicada en lo seu idioma originari, per lo seu fill D. Felix Domé-

Biblioteca Font de Rubinat, Reus.

TAPES MOLT ORNAMENTADES AB L'ESCUT PUR DE CATALUNYA

Biblioteca de D. Joaquim de Montaner, Barcelona.

RICA DECORACIÓ AB L'ESCUT COMPLET DE LA CASA DUCAL DE CARDONA

nech a Barcelona 1925 y després traduïda al castellà per D. Lluís Viada y publicada per la Diputació Provincial de Barcelona en 1927.

(3) Escrit així, l'arquitecte municipal de Tarragona, y de Construccions Civils del Estat a la provincia, ab ocasió de les importants obres de consolidació que s'han fet a Poblet, ha descobert una sala de bones dimensions, enterrada entre les habitacions reials y les llibreries. Aquesta sala potser podria haver facilitat en temps del rey Pere l'anada al claustre major desde les seves habitacions. Per ara no's pot afirmar res perquè encara està no solament soterrada, sinó plena de terra. Es anterior als temps del rey.

En una nació ahont lo govern tingués un mitjà interés per la cultura, aquesta sala ja estaria descoberta tota y accessible. Les dificultats, mes administratives que econòmiques, no ho han permés malgrat l'interés y'l zel de la Comissió provincial de Monumenta que treballa com casi sempre en va perquè no troba lo ressó que hauria de trobar.